

ПОКАРАННЯ ЗА ЗЛОЧИНИ, ЩО ЗАГРОЖУЮТЬ МАСОВИМ ЗАХВОРЮВАННЯМ НАСЕЛЕННЯ

У статті проаналізовано проблеми покарання за злочини, що загрожують масовим захворюванням населення. Значну увагу приділено висвітленню вад санкцій за ці злочини та визначенню шляхів їх удосконалення.

Ключові слова: покарання; санкції; злочини, що загрожують масовим захворюванням населення; покарання за злочини, що загрожують масовим захворюванням населення; санкції за злочини, що загрожують масовим захворюванням населення.

Розділ XIII Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК) окрім норм про відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів (статті 305–320 КК) містить також норми, що встановлюють відповідальність за інші злочини проти здоров'я населення (статті 321–327 КК).

Видається, що злочини проти здоров'я населення, передбачені статтями 321–327 КК, можна поділити на дві групи: 1) злочини проти здоров'я населення, що межують із незаконним обігом наркотиків (статті 321–324 КК); 2) злочини, що загрожують масовим захворюванням населення (статті 325–327 КК).

У раніше опублікованій праці ми висвітлили проблеми покарання за злочини проти здоров'я населення, що межують із незаконним обігом наркотиків [1]. Отже, у межах цієї наукової статті наша увага буде прикута до проблем покарання за злочини, що загрожують масовим захворюванням населення (статті 325–327 КК).

Дослідженню окремих проблем кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення присвятили свої праці В. А. Владіміров та П. Ф. Гришанін, М. Д. Дурманов, П. С. Матишевський, М. А. Єфімов, В. М. Смітєнко, О. П. Литвин, Є. В. Фесенко. Однак правознавці приділяли увагу переважно юридичному аналізу складів цих злочинів, їхній кримінологічній характеристиці й особливостям запобігання таким діянням. Теоретичні і прикладні проблеми покарання за злочини аналізованої категорії, на жаль, не дістали належного висвітлення.

Санкція – це частина статті Особливої частини Кримінального кодексу України, яка встановлює вид і розмір покарання за злочин, описаний у диспозиції [2, с. 48; 3, с. 25]. В юридичній літературі санкції класифікують за різними критеріями. Однак найбільш оптимальним видається

такий поділ санкцій. Залежно від наявності чи відсутності додаткових покарань, санкції бувають *простими* та *кумулятивними*; за кількістю основних видів покарань – *одиночними* та *альтернативними*; за можливістю вибору для суду покарання – *абсолютно визначені* та *відносно визначені* [4, с. 273–274; 5, с. 203; 6, с. 52; 7, с. 191, 218].

Стаття 325 КК встановлює відповідальність за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням. Основний склад цього злочину утворюють порушення правил та норм, встановлених із метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним захворюванням, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними, якщо такі дії спричинили або завідомо могли спричинити поширення цих захворювань. Санкція за цей злочин передбачає штраф до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – НМДГ), арешт на строк до 6-ти місяців, обмеження волі на строк до 3-х років. Тому вона є *простою, альтернативною*.

Якщо такі діяння спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки, вони караються позбавленням волі на строк від 5-ти до 8-ми років (ч. 2 ст. 325 КК). Таким чином, санкція за цей злочин є *простою, відносно визначеною*.

Стаття 326 КК встановлює відповідальність за порушення правил поведіння з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами. Так, порушення правил зберігання, використання, обліку, перевезення мікробіологічних або інших біологічних агентів чи токсинів, інших правил поведіння з ними, якщо воно створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого, – караються штрафом до 50 НМДГ або виправними роботами на строк до 2-х років, або обмеженням волі на строк до 3-х

років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3-х років або без такого (ч. 1 ст. 326 КК). Отже, санкція за цей злочин є *альтернативною, кумулятивною*.

Санкція за злочин, передбачений ч. 2 ст. 326 КК (ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки), є також *альтернативною, кумулятивною*. В ній закріплені основні покарання у вигляді обмеження волі на строк до 5-ти років і позбавлення волі на той самий строк, а також додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3-х років.

Заготівля, перероблення з метою збуту або збут продуктів харчування чи іншої продукції, радіоактивно забруднених понад допустимі рівні, якщо вони створили загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяли шкоду здоров'ю потерпілого, – караються штрафом до 70 НМДГ або арештом на строк до 6-ти місяців, або обмеженням волі на строк до 3-х років (ч. 1 ст. 327 КК). Санкція за цей злочин є *простою, альтернативною*.

Заготівля, перероблення з метою збуту або збут продуктів харчування чи іншої продукції, радіоактивно забруднених понад допустимі рівні, якщо вони спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки, караються позбавленням волі на строк від 2-х до 5-ти років (ч. 2 ст. 327 КК). Тому санкція за цей злочин є *простою, відносно визначеною*.

Ефективність санкції багато в чому залежить від того, наскільки її конструкція відповідає правилам юридичної техніки.

Проведене нами дослідження санкцій аналізованих кримінально-правових норм на предмет їхньої відповідності правилам юридичної техніки дає змогу виявити такі вади їх конструювання.

1. *Спостерігається різка зміна категорії злочинів більш ніж на один ступінь у межах складів злочинів, передбачених ст. 325 КК.*

Санкція безпосередньо пов'язана з кваліфікуючими ознаками злочину. Ними є визначені у законі характерні для частини злочинів відповідного виду істотні обставини, які відбивають типову, значно змінену, порівняно з основним складом злочину, ступінь суспільної небезпеки вчиненого та особи винного і впливають на законодавчу оцінку діяння і міру відповідальності [8, с. 230]. Та чи інша кваліфікуюча ознака впливає на розміри санкції і, відповідно, зумовлює віднесення певного злочину до іншої категорії. Проте, як слушно зауважують вчені, кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки не повинні змінювати категорію злочину більше ніж на один ступінь (наприклад, раптове «перетворення» злочину середньої тяжкості на особливо тяжкий злочин).

Зміна категорії злочинів більше ніж на один ступінь є надмірно різкою і не свідчить про вдалу диференціацію кримінальної відповідальності [8, с. 345; 9, с. 30]. На жаль, доводиться констатувати, що такий підхід до конструювання кримінально-правових норм, які спрямовані на охорону здоров'я населення, використовується і в Кримінальному кодексі України 2001 р. [10, с. 93]. Саме такий, вважаємо, хибний підхід був використаний законодавцем при конструюванні санкції і за злочин, передбачений ч. 2 ст. 325 КК.

Зазначимо, що аналізований кваліфікований склад злочину з'явився у вітчизняному кримінальному законодавстві порівняно нещодавно – у 2009 р. [11]. Раніше стаття 325 КК містила лише основний склад злочину. Загалом, внесені до цієї статті зміни заслуговують на підтримку. Однак доводиться констатувати, що, конструюючи санкцію за злочин, передбачений ч. 2 ст. 325 КК, законодавець не повною мірою врахував зазначені вище правила юридичної техніки.

Так, злочин, передбачений ч. 1 ст. 325 КК, відповідно до ч. 2 ст. 12 цього Кодексу (класифікація злочинів) є злочином невеликої тяжкості. Своєю чергою, злочин, передбачений ч. 2 ст. 325 КК, – є тяжким. Отже, в аналізованій нормі спостерігається різка зміна категорії злочинів більш ніж на один ступінь у межах складів злочинів – зі злочину невеликої тяжкості (основний склад) на тяжкий злочин (кваліфікований склад).

Вважаємо, що встановлення законодавцем у санкції за злочин, передбачений ч. 2 ст. 325 КК, покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 5-ти до 8-ми років відповідає характеру та ступеню суспільної небезпеки цього злочину. Міра покарання за цей злочин також узгоджується із санкцією загальної норми, передбаченої ч. 2 ст. 119 КК (коли йдеться про наслідок у вигляді загибелі двох або більше осіб). Водночас, на нашу думку, вона є диспропорційною щодо санкції загальної норми, передбаченої ч. 1 ст. 119 КК, у тих випадках, якщо порушення правил та норм, встановлених із метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним захворюванням, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними, спричинили загибель однієї людини або інші тяжкі наслідки. У таких випадках санкція ч. 2 ст. 325 КК видається невинуватою.

На нашу думку, усунути аналізовану законодавчу вадку видається можливим шляхом одночасного внесення відповідних змін та доповнень до санкцій частин 1 і 2 статті 325 КК. Так, санкцію за злочин, передбачений ч. 1 ст. 325 КК, необхідно доповнити покаранням у вигляді позбавлення волі на строк до 3-х років. Своєю чергою, в санкції за злочин, передбачений ч. 2 ст. 325 КК, нижню межу покарання у вигляді позбавлення волі необхідно зменшити до трьох років.

2. Негативною рисою кримінального закону у частині відповідальності за аналізовані злочини є також диспропорція у визначенні покарання за подібні або близькі за характером і ступенем суспільної небезпеки злочини.

Зазначена диспропорція спостерігається, зокрема, при порівнянні санкцій за злочини, передбачені ч. 2 ст. 325 та частинами 2 статей 326, 327 КК. На нашу думку, ці злочини є близькими і за характером, і за ступенем суспільної небезпеки, однак їх санкції мають суттєві відмінності.

Склади аналізованих злочинів містять однакові кваліфікуючі ознаки: вчинення діянь, передбачених частинами 1 відповідних статей, «якщо вони спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки». Загибель людей означає смерть двох чи більше осіб. До інших тяжких наслідків можуть бути віднесені смерть однієї особи, велика екологічна чи матеріальна шкода, виникнення масових заворушень тощо [12, с. 897–898]. Однак межі основного покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк, передбаченого у кваліфікованих складах таких злочинів, на порядок відрізняються.

Нагадаємо: злочин, передбачений ч. 2 ст. 325 КК, карається позбавленням волі на строк від 5-ти до 8-ми років; злочин, передбачений ч. 2 ст. 326 КК, – обмеженням волі на строк до 5-ти років або позбавленням волі на той самий строк; злочин, передбачений ч. 2 ст. 327 КК, – позбавленням волі на строк від 2-х до 5-ти років. Очевидно, така позиція законодавця щодо різної караності близьких за характером і ступенем суспільної небезпеки злочинів є необґрунтованою і непослідовною. Про непослідовні дії законодавця, а також про порушення ним правил юридичної техніки може свідчити і той факт, що конструюючи санкції спеціальних норм за злочини, передбачені частинами 2 статей 326 і 327 КК, законодавець встановив у них менш суворі покарання, ніж у санкціях загальних норм – передбачених частинами 1 і 2 ст. 119 КК (вбивство з необережності).

З урахуванням наведеного пропонуємо узгодити санкції аналізованих спеціальних норм із санкціями загальних норм, а також «вирівняти» покарання у санкціях за злочини, передбачені частинами 2 статей 325, 326 і 327 КК. Для цього у санкціях за злочини, передбачені частинами 2 статей 326 і 327 КК, необхідно збільшити межі покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк. Крім того, із санкції за злочин, передбачений ч. 2 ст. 326 КК, необхідно вилучити покарання у вигляді обмеження волі.

Водночас з метою недопущення зміни категорії більш ніж на один ступінь у межах складів злочинів, передбачених статтями 326 і 327 КК, видається доцільним у санкціях за основні склади цих злочинів (частинах 1 статей 326 і 327 КК)

встановити як альтернативне – покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 3-х років.

У контексті висловлених пропозицій щодо необхідності уніфікації аналізованих положень закону вважаємо за потрібне звернути увагу також на вади диспозиції ч. 2 ст. 327 КК. Видається, що повторне дублювання у ній змісту основного складу злочину «Заготівля, перероблення з метою збуту або збут продуктів харчування чи іншої продукції, радіоактивно забруднених понад допустимі рівні» (за винятком наслідків) є недоцільним.

У вітчизняному кримінальному законодавстві при конструюванні кваліфікованих складів відповідних злочинів у подібних випадках законодавець використовує, зокрема, словосполучення «Ті самі діяння...». Доречно зазначити, що саме таким чином сформульовані диспозиції кваліфікованих складів злочинів, передбачених частинами 2 статей 325 і 326 КК. Тому з метою уніфікації відповідних законодавчих положень диспозицію ч. 2 ст. 327 КК необхідно викласти у інший спосіб.

3. Спостерігається певна непослідовність при встановленні за злочини, що загрожують масовим захворюванням населення, покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Передбачивши це додаткове покарання за порушення правил поведження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами (частини 1, 2 ст. 326 КК), законодавець чомусь не встановив його за інші злочини проти здоров'я населення, що загрожують масовим захворюванням населення (статті 325 і 327 КК). Такі злочини також, як правило, вчиняються особами, до службових, професійних або іншого роду обов'язків яких входить виконання певних правил та норм при занятті господарською та іншою діяльністю. Однак для призначення зазначеного покарання в аналізованих випадках суд має посилатися на ч. 2 ст. 55 КК, оскільки воно в санкціях за ці злочини не передбачене.

Варто погодитися з Л. Л. Кругліковим стосовно того, що подібні законодавчі конструкції не відповідають правилам юридичної техніки і вносять певну розбалансованість у судову практику [13, с. 62]. Тому у санкціях за злочини, передбачені статтями 325 і 327 КК, видається доцільним передбачити додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

У контексті аналізованого необхідно звернути увагу також і на іншу законодавчу «недалекглядність»: у санкції за злочин, передбачений ч. 1 ст. 326 КК, покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю передбачено як факультативне,

що видається правильним. Водночас у санкції за злочин, передбачений ч. 2 ст. 326 КК, це покарання вже закріплене як обов'язкове. Однак обов'язковість призначення цього покарання за останній злочин, у разі вчинення, зокрема, дій, передбачених ч. 2 ст. 326 КК, без зловживання службовою особою своїм службовим становищем, суперечить підставам його призначення, визначеним у ст. 55 КК України. Йдеться про те, що вчинений винним злочин за своїм характером не був безпосередньо пов'язаний із посадою, яку він обіймав, або з діяльністю, якою він займався. Тому в аналізованих санкціях є доцільним передбачити додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як факультативне.

Наведене дозволяє нам запропонувати деякі зміни до норм, що встановлюють відповідальність за злочини, що загрожують масовим захворюванням населення.

Санкції частин 1 статей 325–327 КК необхідно викласти у такій редакції: «...карається... або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років чи без такого».

Відповідно до логіки наших пропозицій, санкції частин 2 статей 325 і 326 КК змінити у такий спосіб: «...карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років чи без такого».

Частину 2 статті 327 КК необхідно викласти у такій редакції: «Ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років чи без такого».

Насамкінець звернемо увагу на практику призначення покарання за злочини, що загрожують масовим захворюванням населення.

Аналіз даних Державної судової адміністрації України свідчить про те, що кількість засуджених за ці злочини в Україні є незначною. Зокрема, за злочин, передбачений ст. 325 КК, в 2005 р. не було засуджено жодної особи; у 2006 р. – одну особу; у 2007 р. – чотири винуватих; у 2008 р. – п'ять осіб. За даними Єдиного державного реєстру судових рішень, у 2009–2010 рр. судами України за цей злочин було засуджено лише 2 особи.

Вивчення нами кримінальних справ показало, що серед засуджених за цей злочин переважають чоловіки, віком від 30 до 50 років, які мають професійно-технічну або повну вищу освіту, займаються підприємницькою діяльністю, мають сім'ю, позитивно характеризуються за місцем проживання, є несудимими.

Очевидно, що саме ці обставини, що характеризують особу винного, зумовлюють призначення судами винуватим у цьому злочині переважно найменш суворого з передбачених санкцією ч. 1 ст. 325 КК покарання – штрафу (цей вид покарання був застосований щодо 80 % засуджених). Так, Могилів-Подільський міськрайонний суд Вінницької області, засуджуючи К. за порушення правил та норм, встановлених із метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним захворюванням і боротьби з ними, якщо такі дії завідомо могли спричинити поширення цих захворювань (ст. 325 КК) до штрафу в розмірі 510 грн, врахував, зокрема, те, що винуватий за місцем проживання характеризується позитивно, вину визнав повністю, щиро розкався, вперше притягується до кримінальної відповідальності [14].

Що стосується практики призначення покарання за злочини, передбачені статтями 326 і 327 КК, то вона в Україні взагалі відсутня.

Отже, на підставі проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що проблеми покарання та його застосування за злочини, що загрожують масовим захворюванням населення, залишаються досить актуальними.

1. Горох О. П. Покарання за злочини проти здоров'я населення, що межують з незаконним обігом наркотиків / О. П. Горох // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». – 2010. – Юридичні науки. Том 103. – С. 116–118.
2. Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 622 с.
3. Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 5-тє вид., переробл. та доповн. – К. : Атіка, 2009. – 408 с.
4. Кругликов Л. Л. Дифференциация ответственности в уголовном праве : монографія / Л. Л. Кругликов, А. В. Васильевский. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. – 286 с.
5. Филимонов В. Д. Норма уголовного права : монографія / В. Д. Филимонов. – СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 281 с.
6. Денисова Т. А. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності : монографія / Т. А. Денисова, Ю. В. Філей. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 176 с.
7. Орловская Н. А. Уголовно-правовые санкции: проблемы определения, классификации и функционального анализа : монографія / Н. А. Орловская. – Одесса : Юридична література, 2010. – 296 с.
8. Лесниевски-Костарева Т. А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика : монографія. – 2-е изд., перераб. и доп. / Т. А. Лесниевски-Костарева. – М. : Изд-во НОРМА, 2000. – 400 с.
9. Никонов В. А. Логическое моделирование статьи Особенной части УК РФ / В. А. Никонов // Российский юридический журнал. – 1996. – № 1. – С. 29–30.
10. Музыка А. А. Покарання за незаконний обіг наркотичних засобів : монографія / А. А. Музыка, О. П. Горох. – Хмельницький : Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2010. – 256 с.

11. Закон України «Про внесення змін до ст. 325 Кримінального кодексу України» від 17 березня 2009 р. № 1125-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 30. – Ст. 423.
12. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 6-те вид., переробл. та доповн. – К. : Юридична думка, 2009. – 1236 с.
13. Кругликов Л. Л. Использование средств законодательной техники при регламентации процесса применения наказания / Л. Л. Кругликов // Проблемы пенитенциарной теории и практики: Щорічний бюлетень Київського інституту внутрішніх справ. – К. : КІВС, 2004. – № 9. – С. 57–64.
14. Архів Могилів-Подільського району Вінницької області. Справа № 1-249/2009.

O. Gorokh

PUNISHMENT FOR CRIMES, WHICH THREATEN WITH MASS DISEASE OF THE POPULATION

In article punishment problems for crimes, which threaten with mass disease of the population are analyzed. The basic attention is devoted the review of lacks of sanctions for these crimes and to definition of ways of their perfection.

Keywords: punishment; sanctions; crimes, which threaten with mass disease of the population; punishment for crimes, which threaten with mass disease of the population; sanctions for crimes which threaten with mass disease of the population.

УДК 343.985

Галаган В. І.

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

У статті висвітлено окремі напрями криміналістичного забезпечення проведення процесуальних дій та особливості їх реалізації у кримінально-процесуальній діяльності з розслідування злочинів. Звернуто увагу на низку неврегульованих і суперечливих положень чинного КПК України, висловлено пропозиції з їх вирішення.

Ключові слова: процесуальні дії, криміналістичне забезпечення, тактичні прийоми.

До головних умов успішної боротьби зі злочинністю належить застосування органами дізнання та досудового слідства досягнень науки і техніки в одному з найскладніших напрямів цієї діяльності – розкритті й розслідуванні злочинів. Розробкою техніко-криміналістичних і тактичних прийомів, засобів і методів займається наука криміналістика, оскільки її основним завданням є вдосконалення способів оптимізації розслідування злочинів. При цьому, враховуючи реалії сьогодення, узагальнюються висловлені у спеціальній літературі різноманітні рекомендації, використання яких сприятиме здійсненню кримінально-процесуальної діяльності з розслідування злочинів і встановленню об'єктивної істини. Допомагає такій діяльності криміналістичне за-

безпечення проведення процесуальних дій, що посідають чільне місце в структурі будь-якої методики розслідування злочинів.

Термін «криміналістичне забезпечення» не новий у науці криміналістиці. Останнім часом розкриттю його окремих аспектів присвятили свої праці українські науковці В. П. Бахін, І. О. Ієрусалимов, А. В. Іщенко, В. С. Кузьмичов, В. К. Лисиченко, В. Г. Лісогор, Є. Д. Лук'янчиков, М. Я. Сегай, Ж. В. Удовенко, О. І. Чучукало та інші автори. Однак понятійна сутність, наукова і практична значущість вказаного терміна, його внутрішня будова, співвідношення з окремими напрямами криміналістичного забезпечення потребують подальшого ґрунтовного дослідження.